

Dinî-Tasavvufî
Halk Edebiyatı
Metin Tahlilleri

ERMAN ARTUN

KİTABEVİ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

KISALTMALAR

GİRİŞ

A) TASAVVUFA GENEL BİR BAKIŞ

- a) Tasavvuf Nedir?
- b) Tasavvufun Kökeni
- c) Tasavvufun Kaynakları
- d) Tasavvufun Kurumsallaşması-Yayılmaması
- e) Tasavvuf Teorileri
- f) Tarikatların Ortaya Çıkması: Tekkeler, Zaviyeler

B) DİNÎ-TASAVVUFİ HALK EDEBİYATININ ANADOLU'DA OLUŞUMU VE GELİŞİMİ

- a) Tasavvufun ve Tasavvuf Edebiyatının Anadolu'ya Taşınması
- b) Anadolu'da Türk Edebiyatının Yeniden Yapılanması
- c) Dinî-tasavvufî Halk Edebiyatının Oluşması

C) DİNÎ-TASAVVUFİ HALK EDEBİYATININ GENEL ÖZELLİKLERİ

D) DİNÎ-TASAVVUFİ HALK EDEBİYATINDA BİÇİM

- a) Dinî-tasavvufî Halk Edebiyatında Ölçü ve Kafiye
- b) Divan Şiirinden Alınan Nazım Biçimleri
- c) Halk Edebiyatına Ait Nazım Biçimleri

E) DİNÎ-TASAVVUFİ HALK EDEBİYATINDA ÜSLUP

- a) Dinî-tasavvufî Halk Edebiyatında Üslûp
- b) Dinî-tasavvufî Halk Edebiyatında Ortak Anlatım Özellikleri
- c) Dinî-tasavvufî Halk Edebiyatında Anlatım Şekilleri
- d) Dinî-tasavvufî Halk Edebiyatında Anlatım Kalıpları
- e) Dinî-tasavvufî Halk Edebiyatında Anlam ve Söz Sanatlarıyla Anlatım
- f) Dinî-tasavvufî Halk Edebiyatında Yerel Dille Anlatım

BİRİNCİ BÖLÜM

A) DİNÎ-TASAVVUFİ HALK EDEBİYATI METİNLERİNİN TAHLİLİNE GENEL BAKIŞ

B) DİNÎ-TASAVVUFİ HALK EDEBİYATINDA MOTİFLER

C) DİNÎ-TASAVVUFİ HALK ŞİİRİ GELENEĞİNDE İŞLENEN ŞİİRLERE TEMATİK BİR BAKIŞ

İKİNCİ BÖLÜM

YÜZYILLARA GÖRE DİNÎ-TASAVVUFİ HALK EDEBİYATI ŞİİR TAHLİLLERİ

12. Yüzyıl

13. Yüzyıl (Yunus Emre)

15. Yüzyıl (Hacı Bayram Velî, Kaygusuz Abdal, Akşemseddin, Eşrefoğlu Rumî)

16.Yüzyıl (Kaygusuz Vizeli Alâeddin, Şah İsmail [Hatayi], Pir Sultan Abdal, Kul Himmet, Muhyeddin Abdal)

17.Yüzyıl (Niyazî-i Mısrî, Teslim Abdal)

18. Yüzyıl

19. Yüzyıl

20. Yüzyıl

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KONULARINA GÖRE DİNÎ-TASAVVUFİ HALK ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

1) İlahiler

2) Nefesler

3) Miraciyeler

4) Devriyeler

5) Nutuklar

6) Şathiyeler

7) Münâcaatlar

8) Nâ'tlar

9) Ramazaniyeler

10) Methiyeler

11) Hikmetler

12) Maktel-Mersiyeler

13) Medednâmeler

14) Dûvaz / Dûvazdeh / Dûvazimamlar

SÖZLÜK

KAYNAKÇA

DİZİN

ÖN SÖZ

Türklerin İslamiyet'i kabul edip Müslüman olmalarından sonra 11. yüzyıldan 20. yüzyıl başlarına kadar devam eden tekkelerde mutasavvıflar, medreselerde ise bilginler aracılığıyla ortaya konan ürünler, dinî-tasavvufî bir karakter taşıyordu. Tekkelerin bir bölümü geniş kitleleri etkileyerek gelişip yayıldı. Büyük mutasavvıf kişilerin çevresinde oluşan tasavvuf, teşkilat ve tören sistemi haline gelen tarikatlar, güzel sanatların gelişiminde çok önemli roller oynamıştır. Edebiyat, tasavvuf heyecanı için de bir anlatım aracı olmuş, şiirlerde dile gelmiştir. Tasavvuf, toplumun her kesiminden temsilci bulmuştur. Dinî-tasavvufî edebiyat mutlak güzelliğe ulaşma çabası ile ilahî aşkı, şiirlerle yüceltir.

Edebi metin kendine özgü dili, gerçeklikle olan ilgisi, estetik beğeni uyandırması, çok anlamlılığı, yazıldığı dönemi temsil etmesi, kendine özgü anlatma formlarına sahip olması gibi birçok niteliğe sahiptir. Metin, çok farklı düzeylerde dille iletişimde bulunmak amacıyla oluşturulan anlatma ve anlaşma aracıdır.

Dinî-tasavvufî halk edebiyatı şiirimizi sağlıklı anlayabilmek ve tahlil edebilmek için şiirlerin tasavvufî anlamlarına dikkat etmek gerekir. Dinî-tasavvufî halk edebiyatında tasavvufî anlam şiir sanatı içinde eritilmiş ve ilk görünen anlamın altına gizlenmiştir. Metin tahlili çalışmalarının temel felsefesi; metinden yola çıkarak anlatılmak isteneni yorumlamaktır. Metin tahlili çalışmalarını yönlendiren geleneğin belirlediği, anlam yüklediği, güzellik ve değerlilik bakış açısı olmalıdır. Gelenek dışı her tür yorum ve açıklama öznel olacaktır.

Dinî-tasavvufî halk edebiyatı şiirinin metin tahlilleri; geleneğin mantığına, geleneğin yüklediği anlamlara bağlı olmalıdır. Dinî-tasavvufî halk edebiyatı geleneğini bilmeden dinî-tasavvufî halk edebiyatı şiirinin tarihsel ilgisini kavramak, anlamak, yorumlamak, çözümlmek, düzeyli bir şiir eleştirisi yapmak mümkün değildir. Dinî-tasavvufî halk edebiyatı şiirinin, inceleme veya çözümlmesinde şiirin bütünlük içindeki varlığını sağlayan ruhu ve metnin tarihsellik ile ilgili bağı göz ardı edilmemelidir.

Dinî-tasavvufî halk edebiyatımızda şiir; bir anlamın semboller, ritimli sözler ve uyumlu sesler yardımıyla aktarılmasıyla şekil bulan bir anlatım biçimidir. Bir dinî-tasavvufî halk edebiyatı şairi toplumun değerleriyle beslenir. Dil, biçim, yapı özelliklerini koruyarak dinî-tasavvufî halk edebiyatı geleneğinde yerini alabilir.

Geleneğe bağlı özgün bir dinî-tasavvufî halk edebiyatı şiiri; tarihi, kültürel, toplumsal birikimi taşıyan dille, kişisellik süzgecinden geçerek oluşur. Özgünlük, şairin malzemesini nasıl kullandığına bağlıdır. Her şair nesneleri farklı görüp kendi dünyasına farklı yerleştirir. Türk şiirinde İslam etkisinden önce ciddi bir yapı ve içerik gelişmesi olmuştur. Dinî-tasavvufî halk edebiyatı şiirinde somut öğeler göze çarpar. Bu, görsel imajların ağır bastığı bir dünyadır.

Dinî-tasavvufî halk edebiyatının temel kaynaklarına inmeden, onları özümlemeden yalnızca terminolojik bilgilerle metin incelemeleri yapılamaz. Türk edebiyatının kendisine özgü kaynakları vardır. Başta Kur'an, Hadis, İslamî ilimler olmak üzere; genel tarih, peygamberler tarihi, efsane, menkıbe, mitoloji, astronomi, astroloji, çeşitli spor oyunları, gündelik hayat, pozitif bilimlerle, simya, vb. şairin metin kurgusunda önemli rol oynar.

Tasavvufî şiir, tasavvufî edebiyat, mutasavvıfın Tanrı'ya kavuşma özlemiyle, Tanrı'ya doğru yolculuğunun ve en sonunda Tanrı'ya kavuşmasının hikâyesidir. Tanrı'ya kavuşma yolunun sırları, acıları, ayrılık sıkıntıları dile getirilir. İnsan Tanrı'ya aittir, dönüş ancak onadır. Tasavvuf insanın bu yolculuğu kendi iradesiyle nasıl yapacağını öğretir.

Dinî-tasavvufî halk edebiyatını ana çizgileriyle bir kültür varlığı olarak tanıtip gelecek kuşaklara aktarmayı görev bildik. Dinî-tasavvufî halk edebiyatı şiirlerini bir ölçüde aydınlatılabildiysek kendimizi mutlu sayacağız.

Dinî-tasavvufî edebiyatla ilgili olarak araştırmacılar, bugüne kadar bu konuda çok önemli araştırmalar yaptılar, onlara şükran borçluyuz. Bu tür çalışmalarda eksiklerin bulunması kaçınılmazdır. Konuyla ilgili çalışanların katkıları bize daha sonraki çalışmalarımızda rehber olacaktır.

Bu çalışmanın düzeltme aşamasında yardımlarını aldığım öğrencilerime, basılmasını sağlayan Sayın Mehmet VARİŞ'a ve Kitabevi çalışanlarına teşekkürü bir borç bilirim.

Prof. Dr. Erman ARTUN

Adana, 2010

ARKA KAPAK (KİTAP HAKKINDA)

Bu kitapta dinî-tasavvufî halk edebiyatı geleneği; tasavvufa genel bakış, tasavvufun Anadolu'da oluşumu, motifleri, tematik bakış ve genel özellikleri yönleriyle incelendikten sonra örnek metin tahlilleri yapılacaktır.

Metin tahlili, bir edebi eseri bütünlüğü içerisinde bütünü oluşturan her türlü ögenin (anlam, yapı, dil, üslup) belli bir yöntemle ele alınıp incelenmesi, değerlendirilmesi, yorumlanmasıdır. Metin tahlilinde, şekil özellikleri, yazım özellikleri, dil öğeleri, edebi sanatlar, düşünce, duyuş, ayet, hadis, kıssa gibi özellikler incelenir.

Metnin çözümlenme amacı, eseri; içerik, yapı, dil ve üslup yönünden anlamaktır. Her okuyucunun edebi eserin dilini çözüp onun semboller dünyasına bütünüyle nüfuz edebilmesi, mesajını tam ve doğru anlayabilmesi estetik zevkle mümkün olur.

Dinî-tasavvufî halk edebiyatı geleneğini bilmeden, dinî - tasavvufî şiirin, tarihsel ilgisini kavramak, anlamak, yorumlamak, çözümlenmek, düzeyli bir şiir eleştirisi yapmak mümkün değildir. Dinî-tasavvufî şiirin, inceleme veya çözümlenmesinde şiirin bütünlük içindeki varlığını sağlayan ruhu ve metnin tarihsellik ile ilgili bağı göz ardı edilmemelidir.